

SOCIALNO PARTNERSTVO V LUČI DVEH EKONOMSKIH TEORIJ

Povzetek. *Prispevek analizira vlogo socialnega partnerstva v okvirih dveh ekonomskih paradigem in njihovih implikacij za ekonomsko politiko na trgu dela. Najprej obravnava prevladujočo monetaristično neoklasično teorijo, na katero se navezujejo tudi nekateri koncepti ponudbene strani ekonomije, nato pa alternativno in konkurenčno postkeynesiansko. Slednja izpostavlja pomen sistema kolektivnih pogajanj in socialnega partnerstva. Postkeynesianska teorija pa ponuja tudi izhodišča za analizo primernosti ekonomske politike, ki naj jo izvajajo t. i. napredne tranzicijske države v nadaljnjih fazah. Socialno partnerstvo kot oblika policy mrež predstavlja stabilen okvir za urejevanje odnosov na trgu dela, ne glede na konkretno organizacijo in moč socialnih partnerjev. Temu pa monetaristično neoklasično usmerjeni ekonomisti nasprotujejo, saj še vedno vztrajajo, da tudi v nadaljnjih fazah tranzicije zbijanje inflacije ostaja prvi cilj gospodarstva in izpostavljajo zgolj stroškovni učinek plač, ki naj jih "ureja" trg.*

Ključni pojmi: *monetarizem, neoklasična teorija, postkeynesianizem, trg dela, kolektivna pogajanja, socialno partnerstvo, policy mreže.*

Uvod

Socialno partnerstvo in socialno sporazumevanje se je v Sloveniji, in tudi v drugih tranzicijskih državah, uveljavilo kot bolj ali manj obvezujoč način urejanja odnosov med tremi partnerji - delom, kapitalom in državo. Socialni sporazumi lahko vključujejo zelo različne postavke, toda z narodnogospodarskega vidika je ključen učinek socialnega sporazumevanja na dogajanja na trgu dela, oziroma na raven plač (to je osnova iz katere rastejo drugi dogovori o delovnih pogojih) in posredno na nezaposlenost.

Izmed različnih ekonomskih politik države, socialno partnerstvo najbolj zadeva politiko dohodkov. Vsak izmed partnerjev ima svoje temeljne ekonomske interese: delo - čim višje plače, kapital - čim višje profite, pa tudi država ima svoje

* Dr. Marko Lah, docent na Fakulteti za družbene vede.

interese v delitvi,¹ ki so lahko (ni pa nujno) izključujoči. Socialni sporazum tako predvsem implicira nek kompromis o razdeljevanju dohodkov, ki bo v določenem obdobju veljaven.

Trg dela znotraj monetaristično neoklasične ekonomske teorije

Nakažimo monetaristično neoklasične teoretične koncepte, ki so v zadnjih dveh desetletjih prevladovali kot osnova za konkretne sugestije ekonomski politiki v razviti kapitalističnih gospodarstvih, o vprašanih socialnih sporazumov o mezdah oziroma njihovih učinkih na narodnogospodarska gibanja.

Monetaristično neoklasična teorija sloni na dveh načelih, in sicer na kvantitativni teoriji denarja, ki pravi, da sta le "denar in denarna politika pomembna" (češ, da so ostale oblike ekonomske politike nepomembne), in na načelu prostega delovanja trgov.

Prvo načelo izhaja iz znane elementarne Fisherjeve kvantitetne enačbe denarja $MV=PY$, ki ponuja več interpretacij. Če enačbo razumemo statično ali "identitetno," potem enote denarja (deleži M) predstavljajo nekakšne delnice družbenega produkta. Dinamična razlaga kvantitetne enačbe pa pravi, da je pri ostalih nespremenjenih pogojih², raven cen (P) oziroma inflacija v končni posledici izraz sprememb količine denarja v obtoku (M).³ To pomeni, da povečanje/zmanjšanje količine denarja ne more (keynesiansko) vplivati na raven realnega produkta (Y). Možen je le kratkotrajen in začasen vpliv na Y , toda prevlada dolgoročen vpliv na raven cen, kar je temeljno sporočilo kvantitetne enačbe. Kvantitetna enačba je pravzaprav teorija inflacije. Prav ta ločuje monetarizem od keynesianske teorije.⁴

"Podaljšana" dinamična kvantitetna enačba denarja vključuje raven plač (W) in zaposlenost (E) in s tem pojasnjuje tudi dogajanja na trgu dela. Le-to opredeljuje monetarist Robinson (1988, 21) takole:

$$MV = PT = WE$$

Podaljšek kvantitetne enačbe WE vsebuje več pomembnih sporočil.

¹ Tu ne obravnavamo nadaljnjih "izvedenih" ciljev socialnih partnerjev: interes dela seveda ni zgolj čim višja raven plač, interese kapitala ni mogoče reducirati na profite, še manj pa je "interese države" mogoče poenostaviti s težnjami po čim večjih deležih v razdelitvi, ki naj bi jih pridobili z davki na plače oziroma na profite in bi na ta način zapostavili ostale makroekonomske cilje (rasti, nezaposlenost, inflacija...).

² Zlasti je pomembna in vprašljiva monetaristična predpostavka o nespremenjeni obtočni hitrosti denarja (V). Problemiziranje te predpostavke pa presega okvir prispevka.

³ Nekatere cene se sicer zvišajo bolj, nekatere manj (relativne cene se torej spreminjajo), toda splošna raven cen se zvišuje.

⁴ Temeljna razlika med monetaristi in keynestanci je vprašanje, ali spremembe v ponudbi denarja učinkujejo na cene ali pa na output. Monetaristi trdijo, da se bo na dolgi rok učinek kazal le pri cenah. Keynestanci pa menijo, da se bodo učinki kazali na outputu in na zaposlenosti, če obstaja določna neprostovoljna nezaposlenost v gospodarstvu" (Robinson 1988, 16).

Prvič, če enačbo interpretiramo statično identitetno, potem WE predstavlja delež ali "strošek" plač, ki predstavljajo "gorivo za motorje" gospodarstva. To je v bistvu klasična predpostavka o fondu plač. Po klasičnem pojmovanju se fond plač lahko povečuje le kot posledica večje (tehnološke) učinkovitosti procesov v realni sferi gospodarstva, kar se navezuje na klasično predpostavko o (dolgoročni) nevtralnosti denarja na realne gospodarske procese.⁵

Drugič, dinamično pojmovanje enačbe pravi, da, tako kot povečevanje količine denarja v gospodarstvu povzroča le zvišanje cen in inflacijo, povečevanje količine denarja povzroča zgolj povečevanje nominalnih plač (W), nezaposlenost (E) pa ostaja nespremenjena. To pravzaprav pomeni, da ima povečevanje količine denarja nevtralne učinke na gospodarsko dejavnost in zaposlenost. Pri tem je treba še dodati monetaristično definiranje (ne)zaposlenosti, ki pravi, "da so zaposleni vsi tisti, ki želijo delati pri določeni ravni mezd" (Robinson 1988, 23). Z drugimi besedami, vsi tisti, ki so nezaposleni, so nezaposleni prostovoljno. Zato povečanje količine denarja ne more učinkovati drugače kot da le nominalno zvišuje plače. Odtod tudi monetaristična predpostavka o najvišji stopnji nezaposlenosti, ki jo je mogoče v gospodarstvu doseči, ne da bi ogrozila pospeševanje inflacije (non accelerating rate inflation rate of unemployment).

Tretjič, ko beremo enačbo z nasprotne strani, potem "povečanje W pri nespremenjenem M vodi k zmanjševanju E... To pomeni, da če se količina denarja ne povečuje in (če predpostavljamo da) je obtočna hitrost denarja (V) nespremenjena, kakršnokoli (realno - op. M. L.) povečevanje mezd mora voditi k zniževanju zaposlenosti. Prav tako mora kakršno koli povečanje cen voditi k zmanjševanju Y ali realnega outputa in če predpostavljamo, da ostaja produktivnost nespremenjena, tudi k zmanjševanju zaposlenosti" (Robinson 1988, 21).

Možno sicer je, da se povečajo realne plače v določeni panogi, toda to implicitno pomeni, da se zaradi tega realne plače in/ali zaposlenost v neki drugi panogi morajo znižati. V seštevku torej fond plač (WE) drži.⁶

To pa obenem tudi pomeni, da avtonomno zviševanje plač ne more vplivati na inflacijo. Teoretično gledano, monetaristi torej ne priznavajo inflacije, ki bi jo povzročilo povečanje plač.⁷

Nemara najpomembnejše sporočilo enačbe WE, ki izhaja iz stroškovnega pojmovanja mezd, pa je, da je *edina možna pot za zviševanje zaposlenosti zniževanje plač (in obratno)*.

⁵ Lep opis popolne realne nevtralnosti denarja zasledimo pri klasiku Ricardu: "Poslovna dejavnost (the whole business), ki jo lahko razvije družbena skupnost, je odvisna od (realnega - op. M. L.) kapitala, to pomeni od surovin, strojev, hrane; ladij... Ko se uveljavi regulirani papirnati denar, se te stvari ne morejo niti povečati niti zmanjšati z bančnimi posli. Če bi torej država pričela z obilnejšim izdajanjem papirnatega denarja, ne bi prišlo do sprememb v obsegu poslovanja; zato ker bi še vedno imeli enako količino surovin, strojev, hrane in ladij" (Ricardo 1951, 365).

⁶ "Nekoč sem izdelal grobo oceno, da so se zaradi dejavnosti sindikatov približno 10-15 % delovnega aktivnega prebivalstva plače povečale za 10-15%. To pa je pomenilo, da so se približno 85-90 % delovno aktivnih prebivalcev plače znižale za približno 4%" (Friedman 1982, 124).

⁷ Robinson se sklicuje na Friedmana in pravi: "Močni sindikati lahko ustvarijo socialne konflikte, potegnejo ljudi iz dela ali ustvarijo nezaposlenost. Toda ne morejo ustvarjati kontinuirane inflacije" (Robinson 1988, 211).

V ozadju nakazanega pojmovanja o dolgoročni nevtralnosti denarja na realne gospodarske procese, prihaja do izraza drugo monetaristično - pravzaprav liberalistično - načelo prostega delovanja trgov. Dinamično gledano, to načelo implicira, da delovanje sil ponudbe in povpraševanja na različnih trgih učinkuje tako, da nenehno "restrukturira" gospodarstvo in povečuje učinkovitost realne sfere, kar se v končni posledici izraža v naraščajoči stopnji gospodarske rasti. Če je gospodarstvo v recesiji, bo prav takšno restrukturiranje povečevalo produkcijo in zaposlenost in recesija bo postopno presežena.

Trg dela pri tem ni prav nobena izjema, saj je le "podaljšek" procesov restrukturiranja na trgih blaga. Robinson takole opisuje mehanizem delovanja trga dela, sklicujoč se na proces tatonementa in oblikovanja "izklicne cene" (prix crie) na dražbi (kot ga je opisal eden izmed utemeljiteljev marginalistične šole Leon Walras):

"(T)rg dela deluje tako, kot da tu obstaja nevidni avkcionar na dražbi. Avkcionar oznanja zneske plač ekonomskih subjektov - na eni strani delodajalcev in na drugi delavcev - v posameznih dejavnostih, pri katerih le-ti povprašujejo oziroma ponujajo delo. Če se pri določeni ceni ponudba in povpraševanje ne uskladita, oznani novo raven. Takšen proces prilagajanja (tatonement) traja toliko časa dokler ne pride do uskladitve na vsakem posamičnem trgu. Tedaj, in zgolj tedaj, prihaja do transakcije" (Robinson 1988, 180).

Tedaj se torej oblikuje ravnotežje in ravnotežna plača. Vsemogočnega in vsevednega avkcionarja na trgu dela seveda ni, toda po prepričanju monetaristov se trg dela obnaša tako, kot da le-ta obstaja. Takšno monetaristično mnenje je popolnoma v skladu z neoklasično teorijo trga.*

Vloga in pomen kolektivnih pogajanj in socialnega sporazumevanja o določeni ravni plač znotraj monetaristično neoklasičnega pristopa, je mogoče ugotoviti na osnovi povedanega. Če naj deluje proces tatonementa ne sme biti ovir za njegovo prosto delovanje sil ponudbe in povpraševanja po delu. Kakršnokoli "vmešavanje" s fiksiranjem cen *moti* prosto delovanje trga in zavira gospodarsko rast. Bistvo trga je ravno reagiranje na spremembe ponudbe in povpraševanja. S tega vidika sindikati - kot oblike "organiziranja" trga dela - predstavljajo pravzaprav nekakšno kartelizacijo trga dela (podobno velja tudi za delodajalske organizacije).

Nazoren primer nepotrebne vmešavanja in nezaželenih motenj na trgu dela izraža, denimo, elementarni neoklasični pojem neprostovoljne nezaposlenosti. Takšen pojav nastane v primerih, če je cena dela (plača) določena *nad* določeno "ravnotežno" tržno ravnijo. Poleg obstoječe prostovoljne nezaposlenosti, izven-tržno vmešavanje ustvarja še neprostovoljno nezaposlenost tistih, ki bi sicer delali pri nižji tržno ravnotežni ravni plač.

* V nakazanem smislu je razlika med neoklasično teorijo in monetarizmom zgolj v tem, da neoklasična teorija pripisuje neoviranemu delovanju tržnih sil vlogo temeljnega gibalnega ekonomije - denar je pri tem "stranskega pomena." Monetaristi trdijo pravzaprav isto, vendar je povezava obratna.

Zaradi svoje klasične zasnove, lahko k monetaristično neoklasični teoriji prištejemo tudi zagovornike ponudbene strani ekonomije (učbeniški in vplivni Samuelson jih na primer označuje kot "ultra-klasiciste"). Poglede te smeri, ki se je oblikovala kot posledica nasprotovanja neučinkoviti keynesianski ekonomski politiki spodbujanja agregatnega povpraševanja, ki je v sedemdesetih letih rezultirala v stagflaciji, jedrnato izraža stavek, da je treba "stisniti monetarno bremzo in dati fiskalni gas." Ekonomsko politiko je torej treba usmerjati v aktiviranje "zaspanih" sil ponudbe in to s splošno krepitvijo delovanja inštitucij trga. Ni potrebno (keynesiansko) kratkoročno ukrepanje na strani povpraševanja, pomembno je ustvarjanje ozračja stabilnega sistema v srednjeročnem obdobju, predvsem z zniževanjem davčnih stopenj (kot trdi znana Lafferjeva krivulja). Slednje bo, zlasti znižanje davka na dobičke in dohodke, aktiviralo investiranje, legaliziralo sivo ekonomijo in imelo splošne ugodne posledice za gospodarsko rast. Na ta način bo prišlo tudi do povečevanja zaposlenosti.

Izraz ponudbene strani ekonomije na trgu dela pa izraža Beveridgova krivulja, ki poudarja povezanost med sposobnostjo narodnega gospodarstva, da generira nova delovna mesta in nezaposlenostjo. Beveridgova krivulja ponuja dva zaključka. Prvi: obstajal naj bi zakonit odnos oziroma izmenjava (trade off) med ponudbo delovnih mest in brezposelnostjo. V obdobjih gospodarske rasti je ponudba delovnih mest večja, nezaposlenost pa manjša, v obdobjih recesije pa je situacija obratna. Drugi zaključek, (ki jo poudarja "oddaljenost" krivulje od izhodišča) je pomembnejši. Povezava velja tudi na višjih nivojih, toda ponudba delovnih mest in raven nezaposlenosti je bistveno večja. To pa indicira izrazito neučinkovito delovanje trga dela in kaže na strukturno nezaposlenost, regijsko nemobilnost delovne sile, tudi starostno neuskkljenost ponudbe in povpraševanja po delovni sili... Sporočilo Beveridgeve krivulje je, da je treba "tehnično" popraviti navedene pomanjkljivosti, predvsem z boljšo "organizacijsko informacijsko" funkcijo trga dela.⁹

Izhajajoč iz načel ponudbene strani ekonomije, pa vmešavanje ali "reguliranje" trga dela - na primer s kolektivnimi pogajanja in socialnimi sporazumi - ni pravšnja pot za povečevanje zaposlenosti, saj v osnovi zavira konkurenčni boj.

Če povzamemo: tako monetaristično neoklasična teorija kot tudi ponudbena stran ekonomije sta se oblikovali v obdobjih, ko so zahodna gospodarstva beležila visoke stopnje inflacije in prav stroški inflacije so bili ocenjeni kot "sovražnik gospodarske rasti številka 1."¹⁰ Odgovor omenjenih teorij na takšno realnost je bil restriktivnost monetarne politike in hkratno aktiviranje sil ponudbe in povpraševanja, tudi na trgu dela.

⁹ Empirični podatki kažejo, da je najbolj učinkovit trg dela na Švedskem, kar pomeni, da je "Švedska" Beveridgova krivulja torej najbližja izhodišču. Bolj oddaljene pa so krivulje ZDA, tudi Združenega kraljestva (Burdal in Wyplosz 1993, 328).

¹⁰ Vzročnosti zviševanje cen - znižanje outputa in zaposlenosti je sistematiziral Blaug: to so stroški seznamov zaradi popravljanja inflacijskih cen, "stroški obrabe podplatov" zaradi pogostejših obiskov bank, stroški zniževanja mednarodne konkurenčnosti in stroški "hrupa", ker inflacija sproži neenakomerne učinke pri različnem blagu (sprememba relativnih cen) in s tem pači vlogo cen kot osnovnega indikatorja relativne redkosti blaga (Blaug 1996).

Slednje pa implicira tudi spremembe v razdelitvi dohodka. Tako kot se nagrade slehernega produkcijskega faktorja oblikujejo na trgih, naj se tudi nagrade za delo oblikujejo na trgu dela. Tudi plače naj bodo rezultat ponudbe in povpraševanja. To je pravzaprav monetaristično neoklasična logika "restrukturiranja gospodarstva" ali "planirane recesije" (češ, da je recesija le začasna), ki jo delovne trga odpravlja.

Keynesianska in postkeynesianska teorija

Postkeynesianska teorija je že v svojih nastajanjih (Eichner in Kregel 1975; Eichner (ed.) 1979) pojasnjevala vzročnosti gibanj razvitih gospodarstev drugače od monetaristično neoklasičnih. Nakažimo nekatera¹¹ postkeynesianska nestrinjanja, ki so tudi osnova za napatke ekonomski politiki.

Postkeynesianci sicer ne nasprotujejo temu, da bo monetaristična restriktivna politika "uspešno" zbi(ja)la inflacijo, vendar pa poudarjajo, da takšna politika povzroča nepotrebno padanje družbenega produkta in povečuje nezaposlenost. Nasprotujejo ideji "planirane recesije", ki da je "barbarska" in neprimerna civilizacijskemu obdobju v kateremu živimo. Značilna je na primer primerjava monetaristične politike "planirane recesije" s tehniko "puščanja krvi", ki so jo uporabljali srednjeveški zdravniki. Podobno kot naj bi bilo puščanje krvi "dobro za organizem", naj bi tudi "planirana recesija" bila dobra za krepitev zavesti o delovanju tržnih zakonitosti (Davidson 1991, 101). Zastavlja pa se vprašanje o dolžini trajanja "planirane recesije." Ali in kdaj bo delovanje tržnih zakonitosti vrnilo gospodarstvo v stanje polnejše izkoriščenosti produkcijskih potencialov?

Takšni ukrepi niso skladni s temeljno vlogo keynesianske države kot jo je videl Keynes. Ko v sklepnih poglavjih *Splošne teorije* polemizira z vprašanjem socializacije investiranja pravi:

"če je država sposobna ugotoviti agregatni obseg virov, ki so namenjeni za povečevanje sredstev za produkcijo in tudi osnovne nagrade tistim, v katerih lasti so, potem je opravila vse, kar je potrebno (Keynes 1973, 378)."

Država torej mora, poleg vzdrževanja ravni agregatnega povpraševanja, "skrbeti" za vprašanja nagrad produkcijskih faktorjev. To se seveda (če ne predvsem) nanaša na vprašanja oblikovanja in ravni plač, ki predstavljajo največji delež v razdelitvi.¹² Plače ne smejo biti prepuščene delovanju nenadzorovane tržne logike.

Sicer pa se postkeynesianska teorija loči od monetaristično neoklasične teorije že v samem konceptualnem pristopu. Gospodarsvo namreč vidi dinamično, kot nekakšen "vlak, ki drvi" in se vmes ustavlja na posameznih postajah. Zato trg dela

¹¹ "Vhodne točke" v postkeynesiansko teoretično zgradbo so različne, začenjajo pa se pri metodoloških zasnovah in nato segajo na različna področja ekonomske teorije (primerjaj Arestis 1992, Lavoie 1992, Davidson 1994).

¹² Kombinacija kontroliranega spodbujanja agregatnega povpraševanja in deležev v razdelitvi je bistvo avstrijske variante keynesianizma - "Austrokeynesianizma" (o tem več Seidel 1996).

sploh ne deluje kot "avkcijski" trg dela in tudi ni mogoče aplicirati splošne zakone trga na trg dela, kot da gre za "arašidov". Trg dela je treba obravnavati dinamično in antropogenično (primerjaj Appelbaum 1979; Eichner 1985). V takšnem okviru pa je mehanizem usklajevanja ravni plač s kolektivnimi pogajanjmi, ki je nato veljaven za določeno obdobje, v središču pozornosti. Plače niso obravnavane zgolj kot "monetaristični strošek" produkcij, ampak je pomembna njihova povpraševalna stran (demand effect of wages), kajti mejna nagnjenost k potrošnji plač je zelo visoka.

Politika dohodka je tako pomemben, če ne celo ključen sklop, postkeynesinske teoretične zgradbe. Že Hicks na primer, je nakazoval dinamično usklajevalne aspekte sporazumevanja med delom in kapitalom. Namreč, z dolžino trajanja stavke upada bojevitost tako sindikatov kot tudi delodajalcev, kar implicira, da je nekakšen sporazum, ki regulira odnose med delom in kapitalom v določenem obdobju nujen. Cilj stavke je pravzaprav sporazum o plačah (Hicks 1932). Eichner (1985, 127) je poudaril, da je rast nominalnih mezd izhodišče za razumevanje inflacije, vendar je pri tem pomembna tudi "druga stran" - stran kapitala, torej jo je treba odpravljati z dogovorom, s kolektivnimi pogajanjmi, kjer mora imeti aktivno vlogo država. Zlasti pa je za določanje mezd (in posledične inflacije) pomemben ključni sporazum o plačah (key bargain) dosežen v "žariščni" panogi gospodarstva (bellwether industry), ker je ta sporazum vzorec in orientacija za ostale gospodarske panoge.

Pozneje je Davidson vzkliknil, da je inflacija "simptom borbe za dohodek" (1991, 89), kar je mogoče dvojno vzročno interpretirati. Z ene strani, višja inflacija implicira večja "nasprotja" oziroma nesporazumevanja med delom in kapitalom, po drugi strani pa večja nasprotja implicirajo višjo inflacijo. Lavoie (1992) je sistematiziral dohodkovne vzroke inflacije s teorijo konfliktne inflacije. Inflacija je posledica borbe za osnovne dohodke - profite in plače, raven dohodkov pa je odvisna od moči posameznih partnerjev. Če sta stran kapitala in dela nagnjena k sporazumevanju o ravni realne plače, potem denarne (nominalne) plače ne odstopajo bistveno od realnih in inflacijske nevarnosti ni. Če pa stran kapitala in dela nista nagnjena k sporazumu o višini realnih plač, potem nominalne plače povzročajo inflacijo. Inflacija je v bistvu nominalni način (tehnika) prerazdeljevanja realnega dohodka. Katera stran bo pridobila več v gibanjih inflacije - zviševanje nominalnih plač pa je odvisno od moči socialnoekonomskih partnerjev oziroma njihovih predstavnikov.

Sporočilo postkeynesianske teorije pa je v tem, da je vzdušje "sporazumevanja" in kooperativnosti oziroma priznavanja in razumevanja vloge nasprotnega ekonomskega partnerja v gospodarskem procesu ključno in se dolgoročno krepi z "obnavljanjem" sporazumov. Dogovor, natančneje sukcesivni dogovori v določenih časovnih obdobjih, o višini realnih plač ne bo vzpodbujal prerazdelitvene inflacije. Glede na dejstvo, da mezde predstavljajo največji delež v stroškovni strukturi družbenega produkta, bi prav zviševanje plač sprožilo procese endogene

kreacije denarja in posledične inflacije.¹⁵ Tak sporazum omogoča stabiliziranje potreb po (endogeni) kreaciji denarja in zniževanje inflacije.

Postkeynesianska teorija (inflacije) implicitno nakazuje pomembnost vprašanja konkretne organiziranosti kolektivnih pogajanj oziroma socialnega partnerstva kot rešitve inflacije, pa tudi ekonomske uspešnosti nasploh.

V empirični študiji, o načinu organiziranja kolektivnih pogajanj v posameznih državah, sta Calmfors in Driffil (1988) ugotovila, da le-to vpliva na makroekonomsko učinkovitost gospodarstva. Zavrgla sta dotlej prevladujočo tezo, da večja centraliziranost kolektivnih pogajanj prispeva k nižjim zahtevam zviševanja ravnih plač in k ugodnejšim makroekonomskim rezultatom. Nasprotno, tudi večja decentraliziranost kolektivnih pogajanj, to pomeni kolektivna pogajanja na ravni podjetij, prispeva k temu. Namreč, na ravni podjetij sindikati spoznajo posledice prevelikega poviševanja plač kot stroškov za podjetje in so bolj kooperativni s kapitalom, kar pomeni, da pristajajo na nižje plače. To je bistvo t.i. "hipoteze grbe:" makroekonomsko učinkovita je bodisi skrajna centralizacija ali pa skrajna decentralizacija kolektivnih pogajanj oziroma socialnega sporazumevanja, medtem ko je makroekonomsko neučinkovito, če pogajanja potekajo na "vmesni," na primer panožni/regionalni ravni.

Pojasnjevanje dveh obdobj trzancije v t.i. "naprednih" tranzicijskih državah

V poročilu EBRD za leto 1996 so tranzicijske države razvrščene v tri skupine: napredne tranzicijske države, države ki so na vmesni stopnji in države, ki so še vedno na začetkih uvajanja tranzicijskih reform. Slovenija je, skupaj z državami CEFTE, Hrvaško in Baltiškimi državami, uvrščena v prvo skupino. Ključni makroekonomski kazalci za dežele CEFTE (ter povprečja) so prikazani v Prilogi (Tabela 1). Podatki ponujajo nekatere ugotovitve, ki v večji ali manjši meri veljajo za navedene napredne tranzicijske države:

Prvič, stopnje gospodarske rasti kažejo, da lahko tranzicijo držav CEFTE razdelimo na dve fazi: prvo od leta 1990-1993, ko so omenjene države beležile negativno rast in na drugo fazo, po preseženem "tranzicijskem depresijskem dnu", ko države CEFTE dosegajo umirjeno 3-4% rast.

Drugič, inflacija, ki je bila dominantni problem v predtranzicijskem in začetnem tranzicijskem obdobju, je stabilizirana, sedanji dominantni problem naprednih tranzicijskih držav pa postaja nezaposlenost (razen Češke). Problem nezaposlenosti pa je povezan predvsem z delovanjem trga dela. Osnovne značilnosti sedanjega tranzicijskega obdobja držav CEFTE torej so: stabilizirana rast, stabilizirana inflacija (10-20%) in visoka "stabilizirana" nezaposlenost.

¹⁵ Po prepričanju postkeynesiancev denar ni eksogeno kontroliran s strani Centralne banke, ampak je vedno posledica notranjih zahtev podjetij in poslovnih bank. (Moore 1979). O procesih endogenega ustvarjanja denarja, ki so bili značilni za bivša socialistična gospodarstva, kjer je prihajalo do obsežnih "političnih endogenih kreacij" denarja in inflacije (več v: Norčič, Lah in Sušjan, 1996).

In tretjič, povprečja CEFTE so dokaj skladna z gibanji slovenskega gospodarstva. Kljub majhnosti slovenskega gospodarstva, lahko v določeni meri jemljemo slovensko gospodarstvo za "laboratorijsko."

Navedeni ekonomski kazalci držav CEFTE so seveda sintetični izraz številnih zgodovinskih, političnih, kulturnih,... posebnosti držav še iz predtranzicijskega obdobja, pa tudi tranzicijskih "sistemskih reform" in ukrepov ekonomske politike. Kakšna splošna pojasnila za navedena gibanja ponujata nakazani ekonomski teoriji? Ali še ožje, kakšen pomen pripisujeta socialnemu partnerstvu, ki so ga države CEFTE vpeljale¹⁴ kot pomemben dejavnik urejanja odnosov med delom, kapitalom in državo (zlasti na trgu dela)?

Monetaristično neoklasično teorijo so privzele države CEFTE kot prevladujočo usmeritev ekonomske politike po prelomu s socialističnim sistemom, saj je bilo ocenjeno - upravičeno glede na raven inflacijskih stopenj - da je inflacija sovražnik gospodarske rasti "številka 1."¹⁵ Najpomembnejši dosežek restriktivne monetaristične politike v prvem tranzicijskem obdobju je bil zniževanje inflacije, toda "stranski" učinek je bil večletno padanje BDP in, kar se je zlasti pokazalo v drugem obdobju tranzicije, drastično povečevanje nezaposlenosti. (Le Češka se je izognila višjim stopnjam nezaposlenosti, ker je rast plač zadrževala z občasnimi centralnimi kontrolami¹⁶ - pravzaprav v skladu z enačbo WE).

Seveda se zastavlja vprašanje, kakšna načela uporabiti po prelomnem letu 1993, oziroma po letu 1996, ko je inflacija dokaj zbita in stabilizirana? Ali in kako še nadalje zniževati stopnjo inflacije? Ali je morda dosežena naravna stopnja nezaposlenosti (pri cca. 14%)? Ali je takšno stopnjo nezaposlenosti mogoče zniževati le za ceno zviševanja inflacije? Ali ni morda bila izguba družbenega produkta morda že prevelika zaradi restriktivne monetarne politike? Ali še naprej vztrajati na poudarjanju "stroškovnega" učinka plač?

Ne glede na navedene pripombe, monetaristično neoklasični pristop priporoča nadaljevanje restriktivne monetarne politike tudi v sedanji fazi tranzicije in še nadaljnje zbijanje inflacije. Ohranja torej prepričanje, da je inflacija "še vedno sovražnik št. 1." Pričakuje se, da bodo gospodarsko rast in zniževanje stopenj nezaposlenosti vzpodbudile predvsem konkurenčne sile "realnega gospodarstva", to je sile ponudbe in povpraševanja, ki bodo presegle "transformacijsko depresijo" in (dokončno) restrukturirale gospodarstvo. Načelo ponudbe in povpraševanja naj uravnava tudi trg dela. V konkretnosti popolnoma liberalnega trga dela seveda ni, toda sporočilo neoklasične teorije je, da naj bodo dogovori o plačah v večji meri decentralizirani. Tudi "obnavljanje" sporazumov ni skladno z neoklasično teorijo. Beveridgova krivulja pa sporoča, da je treba okrepiti informacijsko vlogo trga dela,

¹⁴ Socialno partnerstvo je bilo sprva vpeljano na Madžarskem l. 1988, nato na Češkem 1990, na Slovaškem in Sloveniji v l. 1991 ter na Poljskem l. 1992 po vzorcu avstrijskega socialnega partnerstva. Glavni razlog za sprejemanje avstrijskega modela v postsocialističnem obdobju je njegova uspešnost v kriznih povojnih letih pa tudi pozneje.

¹⁵ Tourstna ekonomska politika se je pragmatično politično izoblikovala kot t. i. Washingtonski konsenz (o kritičnih implikacijah Washingtonskega konsenza več Bugarič, 1996).

¹⁶ Poleg kontrole plač je za Češko značilen počasen proces restrukturiranja, ki zahteva precejšnje subvencioniranje države (glej Eatwell et al 1996, 74).

saj je le ta šibka zaradi neobstajanja organiziranega trga dela v bivših socialističnih razmerah.

Monetaristično neoklasični napotki ekonomski praksi, pa tudi napotki ponudbene strani ekonomije, implicitno odrekajo pomen krepitve socialnega sporazumevanja kot načina zniževanja inflacije in zviševanja gospodarske rasti, saj predstavljajo "motnjo" na trgu dela. Če je že treba "dopustiti" socialno sporazumevanje, potem pa naj se le-to uvaja v čim manjšem merilu, kar pomeni, da naj zajame le nekatere panoge/podjetja in naj bo čimbolj deregulirano in decentralizirano.

Nasprotno pa postkeynesianska teorija pojasnjuje že samo padanje inflacije v prvi tranzicijski fazi drugače. Inflacija se ni znižala zaradi restriktivnosti eksogene vodene monetarne politike, ampak je posledica spremenjenih odnosov v razdelitvi, in sicer asimetrične porazdelitve moči med socialnimi partnerji. V prvem tranzicijskem obdobju se sindikati zaradi različnih vzrokov niso mogli upreti državi in nastajočim delodajalskim organizacijam, ampak so sprejeli relativno nizke plače.¹⁷ "Sprejemanje" vladno in delodajalsko določenih plač s strani šibkih sindikatov je posledično zmanjšalo potrebe podjetij po endogeni kreaciji denarja (sledječ Calmfors in Driffilovim zaključkom) prispeval tudi centralizirani sistem kolektivnih pogajanj, ki se je uveljavil v večini držav CEFTE.

Odgovori iz empirične raziskave *Policy mreže in lobiranje* (Fink et al 1996),¹⁸ ki je zajela različne interesne skupine, tudi interesne skupine za gospodarstvo in socialno politiko (v nadaljevanju ISGS), policy mreže za gospodarstvo in socialno politiko in (PMGS), natančneje pojasnuje razmerja moči med socialnimi partnerji v Sloveniji. Izpostavimo nekatere zaključke raziskave.

Glede načina uveljavljanja svojih interesov ISGS navajajo, da predstavljajo *kolektivna pogajanja pomemben delež njihovih aktivnosti* (64.3 % zajetih navaja, da stalno ali pogosto). Vendar pa pri tem ISGS nimajo stikov z nasprotnimi ISGS (le 23.5% odgovarja, da imajo pogoste ali stalne stike) pač pa precej sodelujejo z ISGS, ki imajo skupne interese (47.1 % navaja, da stalno ali pogosto). To pomeni, da se ISGS "dogovarjajo" s tistimi ISGS, ki imajo enako mnenje, z nasprotnimi ISGS pa se "stikajo" preko vlade oziroma ministrstev.

V primerjavi s celoto mrež, pa so PMGS *bolj konfliktno naravnane* (82.4% vprašanih ISGS navaja, da si njihova interesna skupina prizadeva uveljaviti interese članstva ali interese podobnih skupin/organizacij, medtem ko celota mrež tako meni v 69,6%; le 5.9% ISGS pa pravi, da si s svojim delovanjem prizadeva za "obče

¹⁷ O splošni shemi porazdelitve moči socialnih partnerjev v državah CEFTE; namreč močna država, "spremljajoče" novonastale delodajalske organizacije in šibki sindikati več: Brokl in Mansfeldova, 1996; Cambalnikova 1996; Hethy 1994; Kurtan 1996; Lukšič 1996; MacShane 1994.

¹⁸ Termin "policy omreže" sugerira, da pri izdelovanju (ekonomske) politike sodeluje poleg države večje število deležnikov - interesnih skupin povezanih v (različne oblike) mrež (glej Jordan, G. in Schubert, K. 1992). Raziskava je zajela več policy mrež, ki bi jih z ekonomsko tranzicijskega zornega kota ločili takole: splošne stare (ali prenovljeno socialistične), ki so obstajale že (še) v obdobju socializma, nove tranzicijske, ki bodo s "preseganjem tranzicije" odmrle (na primer interesne skupine upravičencev do denacionalizacije ipd.) in nove, ki so nastale kot rezultat spremembe družbeno ekonomskega sistema (demokracija, tržno gospodarstvo). Interesne skupine socialnega partnerstva seveda sodijo v slednje.

dobro"). K navedenemu lahko dodamo, da ISGS kot ključni družbeni problem opredeljujejo skrb za določene ciljne skupine (29.4% prva navedba, 5.9% druga navedba in 11.8% tretja), socialno partnerstvo (17.6%, 23.5% in 11,8) in socialne politike (11.8%, 23.5%, 17.6%). Prva dva podatka tudi potrjujeta tezo o (večji) konfliktno naravnosti PMGS.

Kar zadeva značilnosti konfliktov in razmerja moči v konfliktu, ISGS navajajo, da je ključno področje delovanja skupin - nekakšen "ključni nasprotnik" ISGS vlada, natančneje Ministrstvo za delo, družino in socialo (47.1% ISGS navaja to ministrstvo za ključno področje in 11.6% za občasno) in Ministrstvo za gospodarstvo (29.4.1% kot ključno področje in 35.3% kot občasno). Po mnenju ISGS ima *vlada nasploh veliko moč zelo veliko ali precej veliko moč* (78.4% ISGS tako trdi in meni, da ima večjo moč le državni zbor 82.2%). Tudi odgovori o tarčah vplivanja potrjujejo to tezo: najpomembnejše tarče vplivanja so ministrstva 58.8 %, na katera se ISGS obračajo zaradi njihove pristojnosti (23.5 %) in vplivnosti (23.5 %).

Na drugi strani pa ISGS menijo, da *same nimajo moči*: vse ISGS menijo, da nimajo zelo veliko moč, le 17.6% navaja, da imajo precej moči, 47.1% pa da so brez moči oziroma, da imajo šibko moč. Na ponujen odgovor, da se pri "oblikovanju politik ali izvajanju zakona obrnejo na "krovne ali druge organizacije" - kar pomeni, da se sindikati "sprva" obrnejo na svoje krovne organizacije oziroma se interesne skupine delodajalcev obrnejo na "svoje" - je odgovor 0%. Zanimivo pa je, da kljub nakazani konfliktnosti mrež ISGS, pa ISGS menijo, da je sodelovanje ISGS z vlado dokaj tesno.

Navedeni odgovori v dokajšnji meri potrjujejo tezo o konfliktnosti mrež socialnega partnerstva in dominantni vlogi države znotraj le teh. V nadaljnjih fazah tranzicije je mogoče pričakovati spremembe nakazane porazdelitve moči: zlasti naj bi se z zaključevanjem privatizacije okrepila moč in avtonomija delodajalskih organizacij, pa tudi moč sindikatov (predvsem zaradi njihove konsolidacije). To posledično pomeni šibkejšo stran v vladi, katere vloga bo bolj katalizatorska in informacijsko servisna. Seveda pa spremenjena struktura moči socialnih partnerjev ni ovira za nadaljnje sodelovanje socialnih partnerjev.

Sklep

Sleherna konkretna ekonomska politika je seveda mešanica različnih teoretičnih konceptov. V drugem tranzicijskem obdobju kaže upoštevati nekatere elemente prevladujoče monetaristične neoklasične politike (na primer povečevanje učinkovitosti in organiziranosti trga dela, kar nakazuje Beveridgova krivulja). Pač pa monetaristično neoklasični pristop k "urejevanju" gospodarstva pripisuje bistveno premajhno vlogo socialnemu partnerstvu kot osnovi za dogovor o plačah. Nasprotno pa postkeynesianska teorija prav v tem vidi osnovo za izvajanje različnih ekonomskih politik. Poleg stroškovnega efekta plač, poudarja tudi povpraševalne efekte plač. Zato je doseganje sukcesivnih socialnih sporazumov o ravni plač - ne glede na spreminjajočo se moč in strukturo socialnih partnerjev -

pomemben element ne le kontroliranja inflacije, ampak tudi stabilnosti gospodarske rasti.

LITERATURA

- Appelbaum, Eileen. 1979. The Labour Market. V A. S. Eichner, (ur.), 1979 A Guide to Postkeynesian Economy, 100-120. London: MacMillan.
- Arestis, Phillip. 1992. The Post-Keynesian Approach to Economics: An Alternative Analysis of Economic Theory and Policy. Aldershot: Edward Elgar.
- Blaug, Mark. 1996. Javni sovražnik št.1 je brezposelnost, ne inflacija. Dvatisoč, 92, Ljubljana, 66-80
- Brokl, Lubomir in Mansfeldova, Zdenka. 1996. Social Partnership in the Czech Republic. V G. Bischof in A. Pelinka (ur) Austro-corporatism: past, present, future, 151-157, New Brunswick in London: Transaction Publishers.
- Bugarič, Bojan. 1996. Kritika neoliberalizma v Vzhodnji in Srednji Evropi, Dvatisoč, 92, Ljubljana, 80-91
- Burda, Michael in Wyploz Charles. 1993. Macroeconomics - A European Text, Oxford: Oxford University Press.
- Calmfors, Lars in Driffil, John. 1988. Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance, Economic Policy, 3 (1), 14-61.
- Čambalikova, Monika. 1996. Social Partnership in Slovakia. V G. Bischof in A. Pelinka (ur) Austro-corporatism: past, present, future, 157-164, New Brunswick in London: Transaction Publishers.
- Davidson, Paul. 1991. Controversies in Post Keynesian Economic. Aldershot: Edward Elgar.
- Davidson, Paul. 1994. Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century. Aldershot: Edward Elgar.
- Eatwell, John; Ellman, Michael; Karlsson, Mats; Nuti, Mario in Shapiro, Judith. 1996. Iz tranzicije v evropsko povezovanje. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Eichner, Alfred in Kregel, Jan. 1975. An Essay on Post-Keynesian Theory - A New Paradigm in Economics, Journal of Economic Literature, 13 (4), 1293-1314.
- Eichner, Alfred (ur.). 1979. A Guide to Postkeynesian Economy. London: MacMillan.
- Eichner, Alfred. 1985. Towards a New Economy. New York: M. E. Sharpe.
- Friedman, Milton. 1982. Capitalism and Freedom. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hethy, Lajos. 1994. Tripartism in Eastern Europe. V R.Hyman and A.Ferner (ur.), New frontiers in European industrial relations, Oxford: Basil Blackwell.
- Jordan, Grant in Schubert, Kenis. 1992. A preliminary ordering of policy networks label, European Journal of Policy Research, 21, 7-27.
- Hicks, John. 1932. Theory of Wages. London: Macmillan.
- Fink Hafner, Danica et al. 1996. Oblikovanje policy mrež in lobiranje v Sloveniji. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Keynes, John Maynard. 1973. The General Theory of Employment Interest and Money (Collected Writings, Vol. VII). London: Macmillan.
- Kurtan, Sandor. 1996. Social Partnership in Hungary. V G. Bischof in A. Pelinka (ur) Austro-corporatism: past, present, future, 170-177, New Brunswick in London: Transaction Publishers.
- Lavoie, Marc. 1992. Foundations of Post-Keynesian Economic Analysis. Aldershot: Edward Elgar.

- Lukšič I. 1996. Social partnership in Slovenia. V: G. Bischof in A. Pelinka (ur.) *Austro-corporatism: past, present, future*, 164-170, New Brunswick in London: Transaction Publishers.
- MacShane, David. 1994. *The Changing Contours of Trade unionism in Eastern Europe and CIS*. V: R. Hyman and A. Ferner (ur.), *New frontiers in European industrial relations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Moore, Basil J. 1979. The endogenous money stock, *Journal of Post Keynesian Economics*, 2 (1), 49-70.
- Norčič, Oto; Lah, Marko in Sušjan Andrej. 1996 Dual money endogeneity in transition economies, *Journal of Post Keynesian Economics*, 19 (1), 73-83.
- Ricardo, David. 1951. *The Works and Correspondence of David Ricardo* (edited by P. Sraffa with the Collaboration of M. Dobb). Cambridge: Cambridge University Press.
- Robinson, Derek. 1988. *Monetarism and the Labour Market*. Oxford: Oxford University Press.
- Seidel, H. (1996), *Social Partnership and Austro-Keynesianism*, V G. Bischof in A. Pelinka (ur.) *Austro-corporatism: past, present, future*, 94-119, New Brunswick in London: Transaction Publishers.
- Transition Report 1996, London: European Bank for Reconstruction and Development.

TABELA 1

a. Rast BDP v odstotkih (stalne cene) v državah CEFTE

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Češka	1.4	-0.4	-14.2	-6.4	-0.9	2.6	4.8	1.5
Madžarska	0.7	-3.5	-11.9	-3.1	-0.6	2.9	1.5	1.5
Poljska	0.2	-11.6	-7.0	2.6	3.8	5.2	7.0	5.0
Slovaška	1.4	-2.5	-14.6	-6.5	-4.1	4.8	7.4	5.5
Slovenija	-1.8	-4.7	-8.1	-5.4	1.3	5.3	3.5	3.0
Povprečje	0.4	-4.5	-11.2	-3.8	-0.1	4.2	4.8	4.0

b. Stopnje nezaposlenosti (v odstotkih delovne sile, konec leta) v državah CEFTE

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Češka	0	0.8	4.1	2.6	3.5	3.2	2.9
Madžarska	0.3	1.9	7.5	12.3	12.1	10.4	10.4
Poljska	0.1	6.1	11.8	13.6	15.7	16.0	14.9
Slovaška	0	1.5	11.8	10.3	14.4	14.8	13.1
Slovenija	2.9	4.7	8.2	11.6	14.4	14.4	13.9
Povprečje	0.7	3.0	8.7	10.1	12.0	11.8	11.0

c. Cene potrošnega blaga (konec leta) v državah CEFTE

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Češka	1.5	18.4	52.0	12.7	18.2	10.2	7.9	9.2
Madžarska	18.1	33.4	32.2	21.6	21.1	21.2	28.3	22
Poljska	639.5	299.0	60.4	44.3	37.6	29.4	21.6	19.0
Slovaška	1.5	18.4	58.3	9.1	25.1	11.7	7.2	5.9
Slovenija	2772	105	247	92.9	22.9	18.3	8.6	9.5
Povprečje	686.5	84.5	90.0	36.1	24.9	18.2	14.7	13.1

Vir: Transition report, 1996, p. 191, 195, 201, 204 and 205. Za leto 1996 velja projekcija, za stopnje nezaposlenosti v l. 1996 ni podatkov.